

**НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ХНТУСГ:
ШЛЯХ ДОВЖИНОЮ В 90 РОКІВ**

Ніколаєнко Наталія Миколаївна, директор Наукової бібліотеки Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, канд. наук із соц.комунікацій

В статті висвітлено 90-річну історію та сьогодення Наукової бібліотеки Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка та її роль у формуванні науково-освітнього середовища інституції.

Ключові слова: історія бібліотеки, фонди, обслуговування читачів, інформаційно-бібліографічна діяльність, інноваційна діяльність, науково-освітнє середовище університету.

2020 рік – ювілейний для Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (ХНТУСГ) і його бібліотеки. Разом із навчальним закладом книгозбірня пройшла історичний шлях від становлення і створення перших фондів колекцій до перетворення у сучасний технологічний центр з надання інформаційної підтримки навчанню і дослідженням в контексті стратегічних цілей університету, забезпечуючи саме такий сервіс, який відповідає статусу університету як одного з кращих університетів агроосвіти.

Початком історії університету стала Постанова РНК УРСР «Про організацію Вишів та Втишів і про передачу їх у віддання відповідних наркоматів» від 12 червня 1930 року, якою передбачалась кардинальна реорганізація всієї освітньої системи України і створення у Харкові по «Сільськогосподарській вертикалі» Харківського інституту механізації і електрифікації сільського господарства (ХІМЕСГ) нині (ХНТУСГ), днем народження якого вважається 23 липня 1930 р.[3]. У вересні 1930 року в структурі інституту починає працювати бібліотека. Основу книжкового фонду на початку діяльності бібліотеки склали приватні колекції. У 1935 році книжковий фонд налічував приблизно 59360 примірників, з них соціально-економічної літератури – 11338, технічної і агротехнічної – 35358, загальноосвітньої – 5320, художньої літератури – 4442.

Перед війною у бібліотеці працювали три співробітника: зав. бібліотекою Ф. Я. Брон, бібліотекарі О. П. Гумилевська, Т. В. Кириченко.

У часи німецької окупації 1941-1943 рр., коли інститут було евакуйовано до Узбекистану, бібліотека, залишившись у місті, втратила значну частину своїх фондів і замість довоєнних 60 тис. видань залишилось за різними джерелами інформації від 12000 до 19000 примірників [5;6].

У 1945 р. в бібліотеці працювали зав. бібліотекою В. Є. Степаненко, бібліотекарі М. І. Кошельна, В. С. Єременко. Фонд бібліотеки збільшився до 20 тис. примірників [5].

Завдячуючи зусиллям співробітників бібліотеки та за підтримки ректорату у 1954 році було відкрито першу факультетську бібліотеку на факультеті електрифікації сільського господарства по вул. Різдваїній, 19 (колишня вул. Енгельса). Взагалі 50-ті роки характеризувалися інтенсивним зростанням фондів бібліотеки, які налічували у 1950 р. – 31623 примірників, а у 1959 р. – 82240 одиниць [1]. Збільшився штат бібліотеки до 8 співробітників. У 60-70 роки минулого століття бібліотека стала активно запроваджувати кращий досвід роботи інших бібліотек закладів вищої освіти колишнього СРСР в практику своєї діяльності такі форми роботи, як індивідуальне розповсюдження інформації (ІРІ), Дні інформації, Дні дипломника тощо. Було упорядковано довідково-бібліографічну, організаційно-методичну роботу, запроваджено окремі напрямки наукової організації праці, запрацювала система підвищення кваліфікації для бібліотечних працівників. На початку 60-х фонд бібліотеки налічував 83549 примірників, кількість читачів у цей період – 1871, книговидача складає – 111 929 прим., відвідування – 65470 читачів на рік. Наприкінці 1970-х рр. фонди бібліотеки збільшились до 261566 примірників. Таке стрімке поповнення фондів, переважно навчальними виданнями, стало передумовою для запровадження у 1975 р. безінвентарного обліку, що сприяло скороченню шляху книги до читача. Загальна ж кількість читачів зросла до 6766 осіб, а штат працівників налічував вже 21 працівника. В 80-ті роки в бібліотеці вперше було запроваджено груповий метод обслуговування читачів (без запису у читацькому формулярі), що надало змогу звільнити час для оперативного обслуговування студентів.

Структура бібліотеки удосконалювалась у відповідності до завдань, що стояли перед інститутом, який постійно розвивався. Так, у 1980 році, за ініціативи керівництва ХІМЕСГ відкрився пункт обслуговування бібліотеки з читальним залом на 70 посадкових місць на архітектурно-будівельному факультеті (факультет функціонував з 1978 р. до 1990 р. по вул. Алчевських, 44). У 1985 році було створено новий бібліотечний пункт обслуговування для студентів I-II курсів на загально-інженерному факультеті (нині навчально-науковий інститут переробних і харчових виробництв, вул. Мироносицька, 92). Протягом 1985-1990 рр. відкрито ще 16 пунктів видачі літератури на кафедрах інституту, бібліотечні пункти у гуртожитках та в навчальному господарстві «Учгосп 1 травня» (навчально-дослідне господарство у м. Мерефа Харківської області), згодом у 1999 році було відкрито читальний зал у навчальному корпусі по вул. Мироносицькій, 92).

Книгозбірня на кінець 80-х досягла найвищих кількісних показників в роботі: фонд бібліотеки 297940 прим., кількість читачів, які

обслуговували всі структурні підрозділи – понад 11686 осіб, кількість книговидач – 415675 примірників, штат бібліотеки – 38 співробітників [1].

На початку 2000-х років якісний склад ресурсної бази бібліотеки покращився завдяки приєднанню у 2003 р. фондів науково-технічної бібліотеки Науково-дослідного технологічного інституту (наказ № 01-08/165 від 11.12.2003 р.) та передачі до бібліотеки у 2005-2006 рр. безкоштовно 7248 галузевих наукових видань Українським науково-дослідним інститутом сільськогосподарського машинобудування ВАТ «УкрНДІСГОМ» (лист 1/16 від 16.06.2005 р.). Це посприяло відкриттю нового бібліотечного пункту в корпусі по проспекту 50-річчя ВЛКСМу, 65-Г (нині факультет Технологічних систем і логістики, пр. Ювілейний 65-Г) [4].

90-ті роки характеризуються впровадження сучасних інформаційно-бібліотечних технологій, які сприяють принципово новому рівню пошуку і отриманню інформації. Одним із пріоритетних напрямків діяльності бібліотеки було обрано створення баз даних електронного каталогу (ЕК) у 1992 році на базі програмного забезпечення з вільним кодом (ISIS). З вересня 2005 р. бібліотека перейшла на АІБС ІРБІС, що дало змогу накопичувати електронні інформаційні ресурси, в т. ч. повнотекстові, займатися ретровведенням фондів, брати участь у корпоративних проєктах, надавати сервісні послуги користувачам, автоматизувати процеси діяльності бібліотеки, створювати максимально повне інформаційне забезпечення наукового, навчального та виховного процесів університету. Великого значення було надано формуванню інформаційного ресурсу «Електронна бібліотека», який на сьогодні включає такі БД: Електронний каталог книг (ЕКК) з доступом до повних текстів наукових, навчальних і навчально-методичних видань, Електронний каталог статей (ЕКС), Праці науковців ХНТУСГ, Дисертації та автореферати дисертацій, Охоронні документи, Історія ХНТУСГ, Краєзнавча БД «Харків», Бібліотечна справа. Нині «Електронна бібліотека», нараховує близько 235 тисяч бібліографічних записів, які є результатом науково-аналітичної обробки усіх видів та типів видань та біля 3 тис. повних текстів документів. Сьогодні читачі Наукової бібліотеки, користуючись ЕК, мають можливість здійснювати електронне замовлення на літературу, переглядати е-формуляр, отримувати документ через послугу електронної доставки документів. У складі ЕКК також створено сервісну послугу – «КЗ: Кафедра дисципліна» http://internal.khntusg.com.ua/cgi-bin/irbis64r_15/cgiirbis_64.exe?LNG=&C для підтримки навчальної діяльності університету. Це упорядкована БД із загальною кількістю дисциплін, які викладаються в університеті з їх навчальним і навчально-методичним забезпеченням. Постійне наповнення та функціонування БД забезпечує якісно новий рівень задоволення інформаційних потреб користувачів завдяки використанню новітніх бібліотечно-інформаційних технологій.

Удосконаленню інформаційної роботи бібліотеки, її наукової і видавничої діяльності сприяє БД «Праці науковців ХНТУСГ», яка містить інформацію про всі публікації вчених незалежно від їх наявності у фонді бібліотеки і нині нараховує більше 25000 записів та являє собою унікальну колекцію бібліографічних записів про науковий доробок вчених за часи існування ХНТУСГ, а постійне вдосконалення авторитетного файлу Індивідуального автора, за допомогою якого створюється БД, надає можливість аналізувати публікаційну активність як окремого автора, так і наукового колективу кафедри чи науково-навчального інституту (ННІ). Завдяки створенню єдиної системи обліку наукового надбання університету форми надання інформації про науковий потенціал вченого істотно розширився і може існувати незалежно, поза межами бібліотеки. Доказом цього є організація у серпні 2019 р. власного інформаційного ресурсу «Веб-портфоліо науковця». Це система демонстрації наукометричних показників вчених нашого університету, яка повністю інтегрована з баз даних «Праці науковців ХНТУСГ» та бази даних «Охоронні документи» і розміщена на інформаційному порталі «Наукометричні показники вчених ХНТУСГ» <http://internal.khntusg.com.ua/athra/>, де автори-науковці, керівництво університету, користувачі можуть в режимі онлайн відстежити свою публікаційну активність через особисту сторінку, яка містить інформацію про вчене звання, вчений ступінь, місце роботи, посилання на індифікатор ORCID, ID науковців в Scopus, Web of Science, Google Scholar, Укрпатент а також перелік публікацій, які відображені в БД «Праці науковців ХНТУСГ» та БД «Охоронні документи». За допомогою службової БД «Праці науковців ХНТУСГ» бібліотечні фахівці мають можливість створювати в автоматизованому режимі вторинні інформаційні ресурси у вигляді бібліографічних і біобібліографічних покажчиків серії «Науковці нашого університету», «Біобібліографія вчених ХНТУСГ» <https://goo-gl.su/ciLtE1j>. На підтримку наукової діяльності університету у 2018 р. створено БД «Охоронні документи» і реорганізовано БД «Автореферати дисертацій» в БД «Дисертації та автореферати дисертацій», яка відображає фонд дисертацій, захищених в Спеціалізованих вчених радах ХНТУСГ, починаючи з 1930 року по нині. Ці БД нараховують відповідно 434 і 3628 записів [2].

У БД «Історія ХНТУСГ» зібрано близько 1500 бібліографічних записів публікацій із державних та регіональних друкованих видань про університет з 1997 року до сьогодні. БД стала підґрунтям для створення повнотекстового інформаційного ресурсу власної генерації «Літопис ХНТУС» <https://goo-gl.su/v7hEWC> до 85-річчя з дня заснування університету. Нині він налічує 1050 повних текстів.

Для накопичення, систематизації, зберігання інтелектуальних продуктів наукового, освітнього та методичного призначення, створених університетськими спільнотами ХНТУСГ та забезпечення довготривалого,

постійного і надійного безкоштовного відкритого доступу до них засобами Інтернет-сервісів, поширення цих матеріалів у середовищі світового науково-освітнього товариства наприкінці 2017 року організовано за наказом ректора ХНТУСГ №01-08/224 від 19.06.2017 р. електронний репозитарій Open Archive KhNTUA (ISSN:2663-9696) <http://dspace.khntusg.com.ua/?locale=uk>. Станом на 01.06.2020 року налічує 16 колекцій, 8797 повних текстів.

Інформаційний простір стає ближчим для користувачів завдяки створенню у 2007 році першого власного сайту бібліотеки. Розробка нової мобільної платформи WEB-сайту у вересні 2018 р. на базі вільної модульної системи керування вмістом Drupal, дало змогу створити в Інтернет просторі повноцінний інформаційний портал, який відповідає сучасним вимогам ергономіки і дизайну. Через сайт <https://library.khntusg.com.ua/> користувач отримує доступ до інформаційних повнотекстових ресурсів власної генерації – Репозитарій, Наукометричні показники діяльності вчених ХНТУСГ (Веб-портфоліо науковця), Літопис ХНТУСГ та наукових ресурсів, що надано у доступ провідними іноземними видавництвами Elsevier (БД SciVerse Scopus), Clarivate Analytics (БД Web of Science), Springer (БД Springer Link), John Wiley & Sons (БД Wiley) тощо.

Завдяки підвищенню рівня інформаційного супроводу наукової, навчальної діяльності університету, активному впровадженню сучасних новітніх інформаційних технологій в роботу бібліотеки у січні 2011 р. за рішенням Вченої ради університету змінено назву структурного підрозділу «Бібліотека» на «Наукова бібліотека».

Система інформаційного забезпечення сучасної освіти в Україні вже зараз формується у єдиному інформаційному просторі, з урахуванням європейського рівня. Співробітники Наукової бібліотеки долучилися у 2009 році до участі в загальнодержавних корпоративних проєктах НБУ ім. В. І. Вернадського «Наукова періодика України», «Україніка наукова» які є потужною рекламою наукового надбання країни та регіональних проєктів «Бібліотечна енциклопедія Харківщини», «Метабібліографія Харківщини», «Історія Харкова у пам'ятних дошках» ХДНБ ім. В. Г. Короленка, «Зведений каталог періодичних видань бібліотек ЗВО м. Харкова», «Єдина картка читача бібліотек ЗВО м. Харкова» ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна тощо. Також бібліотека спрямовує свою діяльність на інформаційну підтримку сільськогосподарської науки, за її участі в кінці 2019 року на платформі OJS розгорнуто сайти та наповнено архіви наукових фахових журналів ХНТУСГ «Інженерія природокористування» та «Технічний сервіс агропромислового, лісового та транспортного комплексів» за останні 5 років. Всього розміщено 32 номери, 722 статті. Таким чином, комплексне поєднання традиційних та електронних ресурсів визначають успішне задоволення інформаційних потреб користувачів. Орієнтуючись на варіативність і різні форми навчання, бібліотека має

змогу надавати своїм користувачам можливість зручного і оперативного доступу до документів [4].

Очевидно, що функції сучасної бібліотеки трансформуються. Тому сьогодні бібліотеки повинні інтегрувати свої продукти і послуги в мережеве середовище, саме туди, де працюють користувачі. Так співробітниками створено сторінки Наукової бібліотеки на Facebook <https://www.facebook.com/library.khntusg/>, Телеграм-каналі «НБ ХНТУСГ – читаємо разом!» https://t.me/s/khntusg_lib?before=16, YouTube каналі «Наукова бібліотека ХНТУСГ ім. Петра Василенка» https://www.youtube.com/channel/UCwRAVxLReIY3oyUU3Ai5_Pw.

Бібліотека здійснює власну видавничу діяльність, проводить науково-практичні семінари для бібліотек – учасниць Методичного об'єднання сільськогосподарських бібліотек Харківського регіону (2003, 2008, 2009, 2011-2013 рр.), круглі столи для освітян університету, науково-практичні семінари, міжнародні (2006, 2010-2013 рр.) та всеукраїнські конференції для бібліотечної спільноти (2004, 2007, 2015, 2017, 2019, 2020 рр.). За ініціативи НБ спільно з фундаментальною бібліотекою ХНАУ ім. В. В. Докучаєва працює «Клуб ділового спілкування» (2012-2020 рр.) [1].

Для перезавантаження діяльності НБ у 2017 році відбувається реорганізація управління бібліотекою: на зміну функціонально-орієнтованому управлінню запроваджено проектно-орієнтовану модель цільового управління бібліотекою, яка зорієнтована на досягнення цілей шляхом розвитку проектної діяльності. Активно розвиваються освітньо-науковий проект, інформаційно-бібліографічний, культурно-просвітницький та краєзнавчий проекти, які представлені на сайті бібліотеки https://library.khntusg.com.ua/pro_ekti.

У бібліотеці протягом багатьох років активно ведеться культурно-просвітницька робота, яка наразі представлена широким розмаїттям форм: літературно-музичні вітальні, літературні години, конкурси, флеш-моби, віртуальні виставки, читацькі конференції, зустрічі із харківськими письменниками та поетами та інші заходи [4].

Нині НБ налічує 6 абонементів, 5 читальних залів, 162 посадкових місця для користувачів, у т. ч. з доступом до Інтернет через Wi-Fi. Фонди бібліотеки університету налічують на 01.06.2020 р. – 372523 примірники, у т. ч. наукової літератури – 82410, навчальної – 249310, художньої – 40337, виокремлено із загального фонду 412 примірників рідкісних та цінних видань (хронологічні рамки колекції з кінця XVIII по XX ст.).

НБ ХНТУСГ – серце інформаційного середовища університету; центр забезпечення вільного і необмеженого доступу до знань; гарант якісної достовірної загальнодоступної інформації; партнер у наукових дослідженнях, освіті, навчанні і соціокультурній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Звіти бібліотеки [рукопис]. – Харків, 1945-2019 рр.
2. Мартиненко, Н. Є. Створення системи моніторингу публікаційної активності науковці в ХНТУСГ та облік наукового надбання // Бібліотечно-інформаційне середовище як драйвер змін і інновацій в освіті: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 24-25 жовтня 2019 р. – Харків: ХНТУСГ, 2019. – С. 35-42.
3. Москальов, Б. П. З історії Харківського державного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка в 30-ті роки ХХ ст. [Електронний ресурс] / Б. Г. Москальов // Український селянин. – 2005. – Вип. 9. – С. 70-73. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrsel_2005_9_25.
4. Ніколаєнко, Н. М. Наукова бібліотека Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: сторінки історії та сучасність / Н. М. Ніколаєнко // Вища школа. – 2020. – № 7-8. – С. 7-19.
5. Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка : до 85-річчя / Л. М. Тіщенко [та ін.] ; гол. ред. Н. П. Москальова ; Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. П. Василенка. – Харків : Міськдрук, 2015. – 254 с.
6. Чупис Н. М. Наш путь // Научные записки / Харьков. ин-т механизации сел. хоз-ва. – Харьков : ХИМЭСХ, 1947. – Вып. 3. – С. 3-12.

SCIENTIFIC LIBRARY OF KNTUSG: THE WAY IS 90 YEARS LONG.

Nikolaienko Nataliia, Director of Science Library Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture, Candidate of Science in Social Communications

Abstract: *The purpose of the article is the 90-year history and present of the Scientific Library of the Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture, its role in the formation of the scientific and educational environment of the institution.*

Key words: *history of the library, funds, service of readers, information and bibliographic activity, innovation activity, scientifically-educational environment of university.*